

● Een alarmerende grutto hangt in de lucht. (foto: Astrid Kant)

▲ Er moeten keuzes worden gemaakt, meent onderzoeker Hooijmeijer

De grutto als symbool voor een verdwijnend landschap

In zijn somberste momenten heeft wetenschappelijk onderzoeker Jos Hooijmeijer het gevoel dat hij bezig is om te documenteren hoe de weidevogels uitsterven in Nederland. 'Dan kan later tenminste niemand zeggen dat ze niet wisten hoe slecht het met het platteland gesteld is.' Maar in optimistische buien ziet Hooijmeijer, verbonden aan de afdeling dierecologie van het Centrum voor Ecologische en Evolutionaire Studies van de Rijksuniversiteit Groningen (RuG), dat het nog niet te laat is, tenminste als we dat willen. 'Maar dan moeten we met zijn allen wel keuzes durven maken.'

Het Nederlandse deel van zijn onderzoek naar grutto's en kemphanen speelt zich voornamelijk af in de weidelandschappen van Zuidwest-Friesland, van oudsher bekend om zijn weidevogels. De stand van bekende weidevogelsoorten als de Kievit en de grutto neemt de laatste tientallen jaren in hoog tempo af. Volgens Hooijmeijer met zo'n 5 tot 6% procent per jaar. 'Vrijwel alle soorten plattelandsvogels nemen jaarlijks met een vergelijkbaar percentage af, waardoor we sinds de jaren '70 bijvoorbeeld al 90% van onze veldleeuweriken zijn kwijtgeraakt.' En dat terwijl er al vele jaren aandacht is voor de achteruitgang van de plattelandsvogels, een verzamelnaam voor

tal van vogelsoorten van het open buitengebied. Afhankelijk van het type landschap gaat het om akkervogels, weidevogels en roofvogels. Ze hebben met elkaar gemeen dat hun leefgebied voornamelijk wordt beheerd door agrarische grondeigenaren.

Er zijn al verschillende maatregelen genomen om de vogels meer ruimte te geven. Een steun in de rug daarbij is de vernieuwing van het Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL) waarbij Europees landbouwgeld, dat eerder als directe inkomenssteun voor de boeren werd gebruikt, nu wordt ingezet voor het plattelandsbeleid, het zogenaamde modulatiegeld. Het Nederlandse subsidiestelsel beschikt daardoor over extra Europees geld en daarmee betalen verschillende provincies een deel van het akkervogelbeleid.

Voor de akkervogels vervult de provincie Groningen een voortrekkersrol. In landbouwgebieden als het Hogeland, de regio Garmerwolde en Oost-Groningen wordt al jarenlang geëxperimenteerd met faunairanden rond de akkers waar vogelsoorten als de veldleeuwerik, kwartelkoning, kneu, gele kwikstaart en grauwe kiekendief zich thuis voelen. Een voorstel van de Agrarische Natuurvereniging Oost-Groningen werd vorig jaar door het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie zelfs uitgekozen als pilotproject voor het Europese landbouwbeleid. Het akkervogelproject ontving bijna € 1,5 miljoen voor het natuur- en landschapsbeheer in het agrarische landschap.

Via een gezamenlijke aanpak doen overigens meerdere grondeigenaren in een regio aan het akkervogelbeheer. Ze realiseren op een samenhangend mozaïek van gras- en akkerland gevarieerde akkerranden van ten minste negen meter breed, laten veldjes gewasstoppels staan als wintervoer voor de vogels en telen gewassen als luzerne en karwij.

Een van de successen van het Oost-Groninger akkervogelprogramma is het op peil houden en zelfs licht herstellen van de stand van grauwe en bruine kiekendieven. In het afgelopen jaar werden in het Oldambt zelfs twee broedende zeldzame blauwe kiekendieven gemeld. Deze vogel nestelt normaal gesproken niet in een agrarische omgeving maar komt in zeer kleine aantallen op de Waddeneilanden voor. De Groninger gedeputeerde Douwe Hollenga was er vorig jaar als de kippen bij om deze broedplaatsen toe te schrijven aan het provinciaal beleid. 'Dit Oost-Groninger succes is tevens een steun in de rug voor onze lobby voor de akkervogelmiljoenen in Brussel. De drie soorten kiekendieven wijzen ons de weg naar nog succesvollere vormen van agrarisch natuurbeheer.'

Met de gebiedsgerichte aanpak via het SNL komen nu alleen nog boeren die grond bezitten in gebieden waar veel akker- en

weidevogels voorkomen, in aanmerking voor subsidie. Inmiddels is in Groningen met ruim 100 boeren een akkervogelbeheer voor een areaal van bijna 400 hectare overeengekomen, naast de ongeveer 7700 hectare waarvoor de status van weidevogelbeheer is aangevraagd. Dit jaar hoopt de provincie met extra Europees geld er nog eens 400 hectare akkervogelbeheer aan toe te kunnen voegen.

In de provincie Drenthe gaat het bij het beheer van akkerranden niet alleen om de akkervogels, maar ook wordt er een verband gelegd met het effect op de kwaliteit van het oppervlaktewater. De terugloop van de vogelstand heeft te maken met een verminderd voedselaanbod door het gebruik van bestrijdingsmiddelen, door een intensiever grondgebruik en door de veranderde gewasteelt. Het provinciaal bestuur deed hier enkele jaren geleden samen met de agrarische ondernemersorganisatie LTO Noord en met twee waterschappen onderzoek naar via het pilotproject Actief Randenbeheer Drenthe.

In vervolg daarop wil de provincie dit jaar in totaal € 2,4 miljoen aan provinciale en Europese middelen uit het SNL inzetten voor het realiseren van 250 hectare extra akkervogelbeheer. Vooral in de hoogveen- en veldontginningsgebieden. De plannen worden samen ontwikkeld met agrariërs en natuurboeren.

In de Friese weidevogelgebieden is er sprake van een vrijwillige nazorg (het plaatsen van nestbeschermers en markeerstokken) door eizoekers, een steeds verdergaande

inperking van het eierzoekeken en van een toename van de beheermaatregelen om de weidevogels te ontzien. De provincie Friesland speelt in dat kader een actieve rol met het realiseren van weidevogelgebieden waar boeren worden gecompenseerd voor hun inspanningen. In 2011 gaat het om in totaal zo'n 32.000 hectare. In diverse skriezeken (gruttokringen) werken natuurbeheerders en natuurboeren samen. In het provinciale meerjarenplan Weidevogels wordt gestreefd naar het herstel van de gruttostand tot 25.000 broedparen in 2020, meer dan twee keer het huidige aantal.

Door dit streefcijfer heeft de grutto een symboolfunctie gekregen voor de stand van de weidevogels in het Friese landschap. Volgens Hooijmeijer is dat niet zo vreemd: 'De grutto houdt een beetje het midden tussen de vogelsoorten die heel hoge eisen aan hun leefomgeving stellen, zoals de kempfaan en de watersnip, en de soorten die zich makkelijker aanpassen aan de veranderde omstandigheden, zoals de Kievit en de scholekster. Voor de grutto heeft Nederland een grote verantwoordelijkheid, want momenteel broedt nog zo'n 45% van de Noordwest-Europese populatie in de vaderlandse weidegebieden, in totaal zo'n 35.000 paartjes. In de hoogtijdagen van deze weidevogels, in de jaren '70 en '80, was dat met 120.000 broedparen zelfs meer dan 80% van populatie. Als het met de grutto goed gaat, is dat ook gunstig voor de andere weidevogelsoorten.'

Op de percelen van sommige gruttokringen lijken de aantallen weidevogels zich inmiddels voorzichtig te stabiliseren, maar

● Jos Hooijmeijer: 'Natuurbeheer is voor veel boeren een manier geweest om wat extra inkomen te genereren en niet meer dan dat.'

daarbuiten gaat de afname van de populatie gestaag door. Het meest recente idee voor verbetering is de aanwijzing van grote eenheden weidevogellandschap, de zogenaamde kerngebieden, eind vorig jaar voorgesteld door de organisatie Boeren Natuur samen met natuurbeschermingsorganisaties als It Fryske Gea, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer.

Dat gezamenlijk optreden van boeren en natuurbeheerders vindt Hooijmeijer al een hele vooruitgang, maar net nu de betrokkenen een stap vooruit willen doen, lijkt de financiering gevaar te lopen. In een verkiezingsdebat voor de Provinciale Statenverkiezingen over het Friese weidevogelbeheer bleek dat alle deelnemende partijen de jaarlijkse kosten van het huidige beheer, in totaal zo'n € 4 miljoen, al veel te hoog vinden.

Het rijk betaalt weliswaar het grootste deel, maar de kabinetsplannen voor het natuurbeheer beloven niet veel goeds en de aanwezigheid provinciale lijsttrekkers bleken ook niet bereid te zijn om het gat te dichten. De huidige doelstelling van 25.000 broedparen van de grutto in 2020 werd unaniem als onhaalbaar afgeserveerd; over een nieuw streefgetal liepen de meningen uiteen.

Vorig jaar stelde de provincie Friesland een

bedrag van € 60.000 beschikbaar in het kader van de provinciale subsidieregeling Vliegende euro's. Of boeren hiervoor in aanmerking komen, wordt bepaald aan de hand van het aantal getelde nesten op een perceel grond, terwijl het uiteindelijke broedresultaat niet telt. Dat resultaat blijft dramatisch slecht: slechts een van de vijf uitgekomen kuikens groeit op. Het geringe rendement van de bestede gelden is dan

'Het kan nog! En het mooie is: we kunnen er zelf wat aan doen'

ook koren op de molen van de tegenstanders van het huidige weidevogelbeheer. Zij geven vooral de natuurlijke vijanden van de grutto's de schuld van de slechte broedresultaten en pleiten voor het afschieten van beschermde roofdieren als de kraai en de vos.

Hooijmeijer vindt dat een omdraaiing van de feiten. 'De maatregelen hebben tot nu toe te weinig effect omdat de werkelijke oorzaak van het probleem niet wordt aan-

gepakt. In de jaren '50 werd meer dan 80% van het grasland pas na 1 juni in een laag tempo gemaaid, nu beginnen ze al eind april. Dan zijn de meeste nesten nog niet uit en het maaien gaat zo snel dat de kuikens niet op tijd kunnen vluchten. Nesten die beschermd zijn, komen op een klein eilandje van ongemaaid gras te liggen zodat ze makkelijk te vinden zijn. Voor een kraai of een buizerd is het een koud kunstje om een vluchtend kuiken op zo'n open vlakte te pakken.

De predatie (jachtdruk) is niet het probleem, maar het feit dat de percelen zo kaal zijn. Voor een weidevogel is zo'n gladgeschoren biljartlaken net zo'n groot obstakel als een snelweg of een woonwijk in zijn leefomgeving. In gebieden waar laat wordt gemaaid, het waterpeil voldoende hoog is, met een geaccidenteerde bodem in een kruidenrijke vegetatie, is het resultaat vele malen beter. Ook al zijn daar net zoveel roofdieren.'

Alle inspanningen ten spijt is er over het geheel toch een duidelijke achteruitgang in deze biotoop te constateren en deze ontwikkeling valt volgens Hooijmeijer nauwelijks te keren. 'Alle maatregelen tot nu toe, zoals het instellen van skriezekrites, zijn in feite druppels op een gloeiende plaat.

● Kemphanen in de omgeving van het Fries stadje Stavoren. (foto: Astrid Kant)

Op zijn best vertragen ze de negatieve spiraal een beetje, het uitsterven wordt uitgesteld. Een aantal boeren is best bereid om wat later te maaien en wat ruimer om nesten heen te gaan, maar voor ingrijpende maatregelen zoals het verhogen van het grondwaterpeil en het realiseren van bloemrijke percelen krijg je de handen niet op elkaar. Het grote probleem is het verlies aan biodiversiteit door de huidige agrarische bedrijfsvoering. En dat kan je de

dit moment is de zekerheid van subsidiëring volstrekt onbetrouwbaar geworden.’ Volgens de onderzoeker gaat de discussie voortdurend over afgeleide problemen omdat het landbouwbelang nog steeds als prioriteit wordt gesteld. ‘Het effect van alle beschermingsmaatregelen in de laatste twintig jaar was vooral gericht op het verzachten van de uitstroom van de kleine(re) boeren door het stimuleren van een tweede en derde tak in de bedrijfsvoering. Natuur-

aanmerking komen voor financiële ondersteuning. Vanuit de wetenschap kunnen wij voldoende kennis aandragen om te bepalen welke gebieden dat zouden moeten zijn, hoe ver ze uit elkaar mogen liggen, et cetera. Dus daar ligt het probleem niet.’ De vraag is wat we er werkelijk voor over hebben. ‘Zodra de inrichting van de buitengebieden niet meer volstrekt ondergeschikt wordt gemaakt aan het agrarische belang, zijn er opeens heel andere combinaties denkbaar, die de leefbaarheid van het platteland bevorderen. Denk maar aan het ontstaan van voldoende waterbergingscapaciteit in plas-drasgebieden of het verbouwen van grassoorten die de CO2 invangen. Een aantrekkelijk landschap is bovendien een belangrijke basisvoorwaarde voor een florierende toeristische sector. Het kan nog! En het mooie is: we kunnen er zelf wat aan doen. De achteruitgang ligt niet aan de Franse jagers die de weidevogels op hun trek onderweg afschieten of aan de extreme droogte in de Afrikaanse Sahellanden waar de grutto’s overwinteren. De overlevingskansen in de volwassen grutto-populatie zijn niet slechter dan twintig jaar geleden. Het probleem ligt in de te kleine aanwas van kuikens en die valt met een goed beheer van ons eigen landschap te verbeteren.’

‘Alle maatregelen tot nu toe zijn in feite druppels op een gloeiende plaat’

individuele boer niet kwalijk nemen, want zolang wij met zijn allen niet bereid zijn om meer dan een minimumprijs te betalen voor een liter melk is een agrarische ondernemer wel gedwongen om linksom dan wel rechtsom de maximale productie uit zijn land te halen.

Om de bedrijfsvoering werkelijk af te stemmen op een beter weidevogelbiotoop moet er meer gebeuren dan een paar meter gras tijdens het maaien te laten staan. Een grasland als een biljartlaken vorm je niet binnen een paar jaar om tot een kruidenrijk weiland. Het gaat om de lange termijn. De agrarische ondernemer moet kunnen rekenen op ondersteuning voor de komende twintig jaar en op

beheer is voor veel boeren een manier geweest om wat extra inkomen te genereren en niet meer dan dat. Bovendien werd het beheergeld soms in volstrekt kansloze gebieden geïnvesteerd.’

Toch ziet Hooijmeijer nog kansen om de weide- en akkervogels in ieder geval op een aantal plaatsen te behouden. ‘Maar dan moeten er in de komende tien jaar wel ingrijpende keuzes worden gemaakt, anders accepteren we dat de vogels uit het landschap verdwijnen. De enige kans om het tij nog te keren, is de inspanningen te concentreren op een aantal kansrijke gebieden. Dat betekent dat niet alle boeren meer in